

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

А. Г. Лінич,

д. е. н., професор, директор, Інститут управління та бізнесу
Луцького державного технічного університету

А. О. Фатенок-Ткачук,

здобувач кафедри менеджменту та маркетингу, Інститут
управління та бізнесу Луцького державного технічного
університету

Проведено аналіз діяльності машинобудівних підприємств та визначено перспективні напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Виділено основні фактори впливу на зовнішньоекономічну діяльність на макро- та мікрорівні. Оцінено державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств.

The state of the machine-building enterprises has been analyzed and the efficient directions of the development have been determined. The basic factors of the influence on the foreign economic activity of the enterprise at macro- and microlevels have been defined. The state regulation of the machine-building enterprises has been valued.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У період участі більшості країн світу у міжнародному поділі праці, глобалізації міжнародної економіки кожна держава зобов'язана знайти свою конкурентну перевагу, що стане локомотивом її швидкого зростання. Для прикладу у Тайвані та Китаї розпочали з легкої промисловості, а завершили тотальною експансією на ринках окремих високо-технологічних товарів. Провідні держави Америки та Європи акцентують увагу саме на експорті високо-технологічної продукції. Це зазначається у державних програмах стимулювання та підтримки зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Безумовно, свої потенційні унікальні ніші є і в національній економіці України.

Більшість проблем, пов'язаних із завоюванням зовнішніх ринків під-

приємства вирішують самостійно. Тому врахування впливу чинників на макро- та мікрорівнях на діяльність підприємств, розробка та впровадження ефективних заходів підсилення або протидії їм — важливе завдання, особливо для машинобудівних підприємств, стабільне функціонування яких створює передумови для зростання національної економіки.

Цілі статті полягають у проведенні аналізу факторів, що впливають на розвиток ЗЕД підприємств та їх класифікації за відповідними ознаками, що є основою для розробки загальних та функціональних стратегій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Теоретичні та прикладні основи зовнішньоекономічної діяльності підприємств викладені у працях вітчизняних та іноземних науковців. В. Козик виділяє фактори, які сповільнюють розвиток ЗЕД. Такі вчені

як І. Багрова, А. Воронкова, А. Градов, В. Гриньов, М. Дідківський, А. Дем'яченко, О. Кіреєв, О. Кириченко, В. Козик, А. Кредісов, В. Новицький, Л. Стровський, І. Фамінський, Т. Циганкова наголошують на необхідності державного сприяння розвитку ЗЕД, визначаючи тим самим те, що в Україні існує ряд факторів, які впливають на підприємства на рівні держави. Виділення та класифікація факторів впливу на ЗЕД підприємств дозволить їм визначитись зі стратегіями розвитку, зорієнтованими на роботу не лише на внутрішньому, але й зовнішньому ринках.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Україна володіє величезним машинобудівним комплексом. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18.04.2006 р. № 516 "Про затвердження Державної програми розвитку машинобудування на 2006—2011 роки" машинобудуванню належать 365 промислових підприємств та 57 науково-дослідних організацій (з них 25 перебуває у державній власності) із загальною кількістю працюючих понад 233 тис. чоловік.

Обсяг продукції машинобудування перевищує на внутрішньому ринку 10 млрд, на зовнішньому — близько 5 млрд гривень. Це становить 15 відсотків загального обсягу промислової продукції, що значно менше, ніж у розвинутих країнах (понад 30%).

Темпи зростання обсягів машинобудівного виробництва в останні роки стабільні і складають не менше 30 відсотків.

Основними складовими ринку машинобудівної промисловості є продукція таких галузей, як транспортне та енергетичне машинобудування, автомобілебудування, а також машинобудування для нафтохімічної і хімічної, металургійної та гірничодобувної промисловості, верстатобудування.

У 2005—2006 роках продукція машинобудування експортувалась до 80 держав світу, передусім Росії, Німеччини, Туркменістану, Індії, Китаю (до 70 відсотків загального обсягу). Проте невідповідність продукції машинобудування сучасним міжнародним стандартам обмежує її експортні можливості.

Негативним фактором є необгрунтовано широка присутність на внутрішньому ринку іноземних виробників. На сьогодні обсяг імпорту продукції машинобудування більш як в 1,5 раза перевищує обсяг її експорту. Темпи зростання імпорту продукції машинобудування також

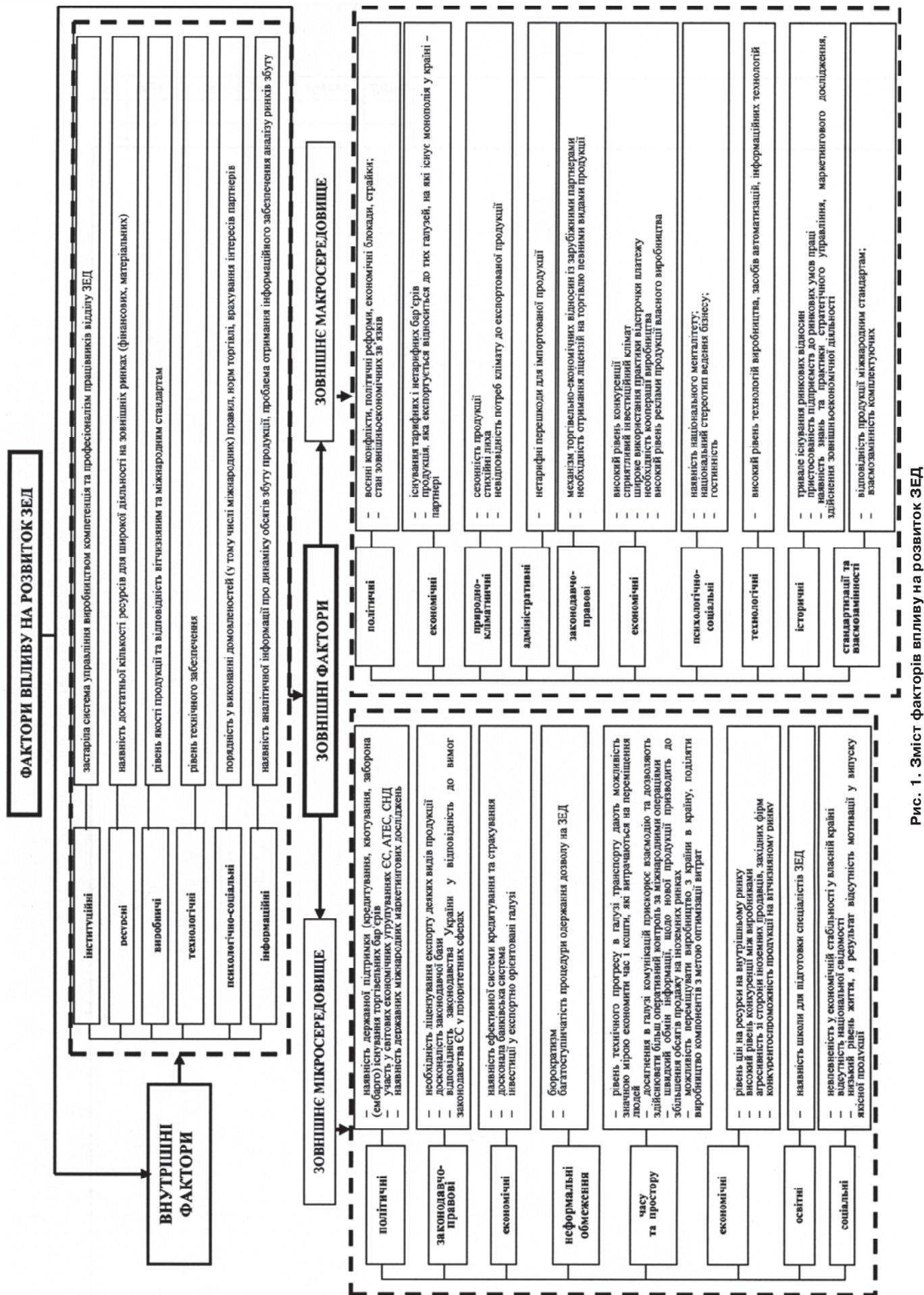

Рис. 1. Зміст факторів впливу на розвиток ЗЕД

значно перевищують темпи зростання експорту (відповідно 25 і 12 відсотків).

Тільки значне підвищення рівня конкурентоспроможності продукції машинобудування дасть змогу покрити потребу в ній на внутрішньому (в обсязі близько 4,7—5,1 млрд гривень) та на зовнішньому (в обсязі 12—14 млрд гривень) ринках.

Хоча у нас працює значна кількість наукових і конструкторських організацій, лише близько 14 % підприємств провадять інноваційну діяльність. У 2005 році впроваджено 460 нових технологій, з них безвідходних і ресурсозберігаючих тільки 210. Освоєно виробництво 272 нових видів техніки. Тоді як сучасні підприємства економічно розвинених країн за рік у середньому освоюють до 1000 нових моделей [6].

Проблеми і перспективи розвитку машинобудування безпосередньо пов'язані зі стратегією економічного розвитку країни. Перш за все це підвищення ефективності самого машинобудівного комплексу шляхом:

— структурної перебудови галузі зі збільшенням наукомістких виробництв;

— створення сучасного технологічного оснащення для всіх галузей машинобудівного комплексу з метою зниження енерго-, ресурсо- та працеемності виробництва і підвищення конкурентоспроможності його продукції;

— орієнтації продукції на потреби внутрішнього ринку та можливості входження в світовий ринок;

— екологізація виробництва, що передбачає випуск ресурсозберігаючих та природоохоронних видів техніки [1].

Важливим фактором розвитку машинобудування в Україні є залучення іноземних інвестицій. Яскравим прикладом є автомобілебудування, яке характеризується найбільш динамічним зростанням. Велика заслуга у цьому — залучення російських інвесторів.

Прикладом участі російського капіталу на українському ринку є спільне володіння провідними підприємствами металургійного комплексу, автомобілебудування. Так, "АВТОВАЗ-ІНВЕСТ" веде суміжну політику складання і комплектації автомобілів на території України, володіючи 68,01% акцій ВАТ "Запорізький алюмінієвий комбінат"

(ЗАЛК), Львівської "Силавто" (Дочірня компанія "Северсталь"), що є власником 70,41% акцій Львівського автобусного заводу [3].

Відродження ЛАЗу почалось з 2001 року. У 2002 році розробили і впровадили у виробництво новий модельний ряд автобусів. З конвеєра заводу зійшли 5 нових моделей: приміський і туристичний лайнер — 9, —10, —12, міський ЛАЗ-5252 і зчленований А-291. Впроваджені нові сучасні технології у виробництві: антикорозійна обробка каркаса і внутрішньої поверхні кузова матеріалами Dinitrol, лакофарбне покриття з матеріалів і за технологією фірми Dupon, технологія склеювання бічних панелей кузова, технологія вклеювання при установці вікон та ін.

У 2002—2003 році значних змін зазнала і система збуту підприємства, що забезпечила у 2003 році продаж 269 автобусів за межі держави [2].

Незважаючи на таку вагому присутність російських компаній в Україні, Росія за показниками прямих інвестицій в Україну стоїть на п'ятому місці з 6.7% (300 млн доларів) [4]. Тому можна припустити, що анало-

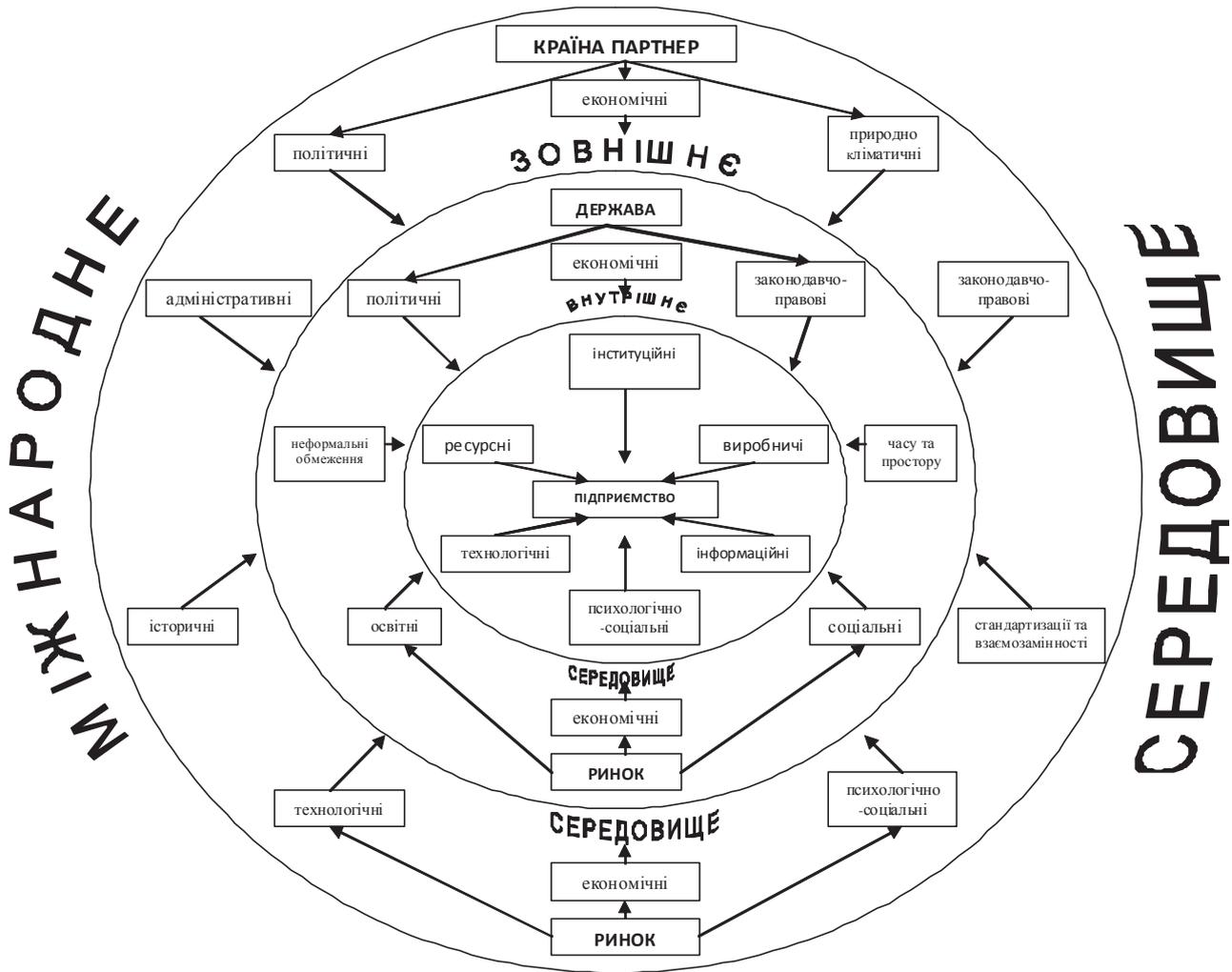

Рис2. Вплив факторів на розвиток ЗЕД машинобудівних підприємств

гічну практику збуту можна запровадити на відповідних ринках інших країн-інвесторів.

Проаналізувавши дані Держкомстату про зовнішню торгівлю у першому півріччі 2007 року, слід відмітити суттєвий "нахил" експорту у бік Росії, зростання частки у імпорті. На перший погляд, це означає втрату економічної незалежності. А з іншого боку — це поступове захоплення ринків та інтеграція України у світову фінансову систему.

Загалом у структурі експорту української продукції частка Російської федерації зростає з 21% у першому півріччі 2006 року до 25% у першій половині 2007 року. Темпи приросту суттєві — понад 60%. Натомість імпорту у структурі зменшився.

Якщо порівнювати приріст експорту до країн СНД (61%) з експортом до інших країн світу (21%), то бачимо суттєвий розрив. Товарна структура свідчить про падіння у структурі експорту питомої ваги мінеральних продуктів та недорогих цінних металів (насамперед, чорних) з 55 до 52,4%. Натомість частка машин та механізмів зростає з 8,4 до 9,4%. Наведені дані свідчать про те, що саме країни СНД споживають продукцію машинобудування, а інші країни світу — сировину [8].

Тобто вихід на ринки економічно розвинених країн світу — першочергове завдання машинобудівних підприємств, вирішити яке можливо лише за рахунок підвищення конкурентоспроможності продукції.

Для підприємства виникає необхідність ідентифікації та врахування всіх факторів, що впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Це дозволить мінімізувати ризики, які виникають у результаті проведення даної діяльності.

Пропонуємо розмежувати фактори впливу на розвиток ЗЕД на чинники мікро- та макrorівнів. На макrorівні доцільно виділити внутрішні та зовнішні фактори.

Внутрішні фактори — це ті фактори, які мають місце в межах підприємства і спричинені його діяльністю. Зовнішні — це ті чинники, які виникають у результаті державної політики, діяльності вітчизняних конкурентів, середовища, в якому працює підприємство.

На макrorівні діють фактори, що мають вплив зі сторони іноземних конкурентів та країн-партнерів.

Крім того, зовнішні фактори розмежуємо на ті, що викликані діяльністю держави та суб'єктами ринку. Зміст та структура чинників відображена на рисунку 1.

Що стосується факторів, які впливають на розвиток ЗЕД, саме в міжнародному середовищі, то аналогічно, як і для зовнішнього середовища, на рівні власної країни ми пропонуємо розглядати окремо

фактори, які діють на рівні держави та ринку. Ці фактори можна порівняти з факторами в межах політичного ризику.

Вплив факторів макро- та мікрорівнів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств зображено на рисунку 2.

Зрозуміло, що орієнтація на нові стратегії управління потребує вдосконалення засобів державного регулювання розвитку промисловості.

Як видно зі схеми (рис. 2), їх базовими складовими є програмно-цільові механізми та нормативно-правове забезпечення.

Основою нормативно-правового забезпечення повинен стати Закон України "Про промисловість" та інші нормативні акти, що регламентують окремі аспекти і напрями інноваційного розвитку промисловості.

Стратегія інституційних перетворень в промисловості повинна узгоджуватись з інтеграційними процесами, зокрема, набуттям Україною членства в ЄС, вступом до СОТ, розвитком економічних відносин в межах країн СНД.

У Державній програмі розвитку промисловості на 2003—2011 роки [5] зазначено, що зміни в структурі експорту із збільшенням в ньому частки продукції, поглибленої переробки з порівняно високим рівнем додаткової вартості здійснюватимуться за рахунок випередження темпів випуску наукомісткої продукції.

Цей напрям передбачає:

- орієнтацію на вузькі сегменти зовнішнього ринку, де вітчизняні товаровиробники протягом короткого часу зможуть реалізувати конкурентні переваги з урахуванням соціально-економічного становища в країні;

- повне використання національних науково-технічних розробок, новітніх результатів фундаментальних та прикладних досліджень;

- державне стимулювання випереджаючого розвитку переробних галузей, насамперед наукомістких і високотехнологічних виробництв, сприяння розробленню та впровадженню у виробництво нових видів продукції, матеріалів та технологій.

Виходячи з кон'юнктури світового і внутрішнього ринку, Законів України "Про інноваційну діяльність" та "Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки в Україні", до пріоритетних виробництв, які можуть сприяти досить швидкому підвищенню рівня промислово-технологічної переробки та посиленню конкурентоспроможності продукції у машинобудуванні, можна віднести — виробництво авіаційної і ракетно-космічної техніки, приладобудування, суднобудування, автомобілебудування, виробництво новітнього рухомого складу та іншого обладнання для залізничного транспорту,

міських автобусів великої та особливо великої місткості, дорожньобудівельної техніки, комунального машинобудування, енергетичних агрегатів — паливних елементів та техніки на їх основі, верстатно-інструментальне, енергетичне і сільськогосподарське машинобудування, окремі виробництва електронної техніки та засобів зв'язку.

Пріоритетним напрямом розвитку даного сектору є збільшення обсягів виробництва продукції на експорт.

Розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств машинобудівного напрямку повинно сприяти виконання 22 загальнодержавних програм. Найважливішими з них є "Програма виробництва технологічних комплексів машин та обладнання для агропромислового комплексу", "Державна програма розвитку авіаційної промисловості на період до 2010 року", "Програма розвитку найбільш конкурентоспроможних напрямів мікроелектроніки в Україні", "Програма розвитку автомобілебудування" [5].

ВИСНОВКИ

Заходи стимулювання ЗЕД з боку держави не дозволяють ефективно здійснювати її на рівні підприємства без застосування стратегічного управління та врахування всіх зовнішніх та внутрішніх факторів впливу. Повна оцінка та врахування даних чинників дозволить мінімізувати ризики, що виникають при здійсненні цього виду діяльності.

Попри високий потенціал машинобудівних підприємств для реалізації стратегії розвитку їм необхідна підтримка, зокрема розробка спеціальних інвестиційних програм, спеціальних програм кредитування; спеціальних освітніх програм; податкові преференції.

Література:

1. polkaknig(at)narod.ru, ISQ — 303173559 @ 2005—2007
2. О торговле-экономическом сотрудничестве России и Украины. // <http://www.Forecon.gov-vyatka.ru/way/246721/sx/art/250650/po/250146/cp/1/br/246684/discart/250650>
3. Микола Малуха // kolyamba — jf@yandex.ru
4. Единое Экономическое пространство: мнение украинских политиков // <http://www.energoatom.kiev.ua/nngc.php/ua/news2265>
5. Промислова політика України "Державна програма розвитку промисловості на 2003—2011 роки" // <http://industry.ku.gov.ua/>
6. Маразми промисловості // http://www.maras.mog.ua/index.html?industry/5_32.html
7. Економічна правда // epravda.com.ua
8. www.ukrstat.gov.ua